

Egy mai lelkigyakorlatos könyv margójára

„Majd, ha nyugdíjas leszek, megírom a könyvet a démonokról és az angyalokról” – ígérte Nyíri Tamás azoknak, akik szorgalmazták, hogy írjon könyvet azoknak a lelkigyakorlatoknak a szövegéből, amelyeket házaspároknak és ferences szerzeteseknek tartott 1981 és 1986 között.

Amű, sajnos, nem születhetett meg, ám a lelkigyakorlatok hanganyagából és a vezérfonalul szolgáló szikár jegyzetekből *Neubaer Irén*, a Nyíri-hagyaték áldozatkész és értő gondozója rekonstruálta ezt a „lelkigyakorlatos” könyvet, mely Jézus-könyve mellett talán Nyíri legjobb, legeredetibb, leghatásosabb munkája. De hát mit keres egy lelkigyakorlatos könyv az Iskolakultúra kritika-rovatában, s mit kereshet egy neveléstudományi folyóirat olvasóinak könyvespolcán?

„A rossz misztériumának megjelenési formáit kívánom vizsgálni”, majd, mielőtt elhúznák a szájukat a racionalisták és a pragmatikusok, Nyíri hozzát teszi: „antropológiai megközelítést választottam”, majd a lelkigyakorlattól vagy egy filozófustól elmélyülést várók kedvéért azzal toldja meg, hogy „amit el lehet mélyíteni igazán mély filozófiai vagy teológiai kérdéssé is”. A filozófiatörténetet író, filozófiai antropológiával foglalkozó katolikus teológus munkásságát jól ismerőket nem az ilyen irányú elmélyülés fogja meglepni, hanem a lélektani (különösen a mélylélektani), szociológiai és szociálpszichológiai jártassága olyan kérdésekben, mint az ember- és házastársai kapcsolat, gyermeknevelés, a szülő-gyermek kapcsolat, a felelősség, a hűség, az önbizalom, az önszeretet, szexualitás, a papi, szerzetesei szerep és személyiség.

Ez a könyv tehát nem angeológia és démonológia, a démonok és az angyalok ez esetben nem a keresztény mitológia ördögei és őrangyalkái, hanem „a kozmoszban állandóan működő építő és romboló erők”, és akinek ez még mindig túlságosan misztikus, az nyugodtan tekintheti őket a külső-belső motivációk és belső hajlamok metaforáinak. Ez a könyv az embertan, az erkölctan, a lélektan, a filozófiai antropológia és persze a kegyelemtan olyan hatásos ötvözete, mely a nem vallásos ember számára is megvilágosító és felszabadító hatással lehet, ha kellő nyitottsággal lapoz bele az ilyen-olyan tréningek világában érthetően idejétmúltnak ítéltető lelkigyakorlatos könyvbe.

Ebben mélylélektani és szociálpszichológiai reflexiókkal gazdagított keresztény erénytanban az Irigység, a Hűtlenség, az Önhittség, a Szégyenkezés, a Magánzás, a Jötevés, a Kiábrándulás, az Elidegenedés, a Dölyf és a Félelem démonainak ellenfelei és ellenszerei a Nemeslelkűség, a Hűség, a Szerénység, az Önbizalom, az Erotika, a Játékoság, az Önfeltárulkozás, az Odaadás, a Felelősség, az Önállóság, a Nagylelkűség, a Lelkesedés, az Önbecsülés és a Remény angyalai. Ugyancsak meglepheti a Nyírit nem ismerő olvasókat az, hogy ebben az erénytanban a Szégyenkezés és a Jötevés az ördögi (vagy legalább is a rosszabbik) énünk, az Erotika, az Önbizalom, az Önállóság és az Önbecsülés pedig az angyali vagy legalábbis jobbik énünk képviselője. Azokat persze egy cseppet sem, akik tudták, hogy a Gondolat Kiadónál 1985-ben megjelenő *„Szerelemről komolyan”* című tanulmánykötet tucatnyi jeles szerzője közül ez a cölibátust vállaló katolikus teológus volt az egyetlen, aki felhívja a figyelmet a szerelem és a játékoság bensőséges kapcsolatára.

Ebben a mélylélektan követői számára is üzenetet vagy legalább is dialógust kínáló erény- és embertanban az Irigység démonától (ha tetszik, hajlamától) megszállott tipikus

figurája nem csak a pletykálkodó, hanem a botránkozó erénycsősz és a középszerű tudós is, akik nemigen állhatják a nem csak a kiemelkedő személyiséget, hanem a náluknál egy kicsivel jobbat sem, s mindent elkövetnek, hogy lehúzzák őket az átlag szintjére. Az Irigység démonával szembenálló Nagylelkűség angyala a másik értékének fenntartás nélküli elfogadását leginkább elősegítő helyes önismeret és önbizalom inspirálója és védelmezője. Nyíri rendre saját ajtaja előtt söpör, s ez alkalommal is megjegyzi, hogy az „irigységnek éppen vallási van a közösségekben legnagyobb terepe”. A Hűtlenség (másik nevén Elidegenedés) démona a múltunkkal és otthonunkkal való radikális szakításra buzdít, aminek eredményeképpen a „megszabadultaknak” nem lesz kivel, mivel küzdenie saját önállóságáért. A vele szemben álló Hűség angyala a kritikus hűséget képviseli a „Menj el bátran, mert újból hazatérsz majd” szellemében.

Az Önhittség démonát már kifejezetten zsidó-keresztény eredetű démonnak tartja Nyíri, aki persze nem magából a kinyilatkoztatásból, hanem annak félreismeréséből származik. E démontól félrevezetve – melynek bennünk való megjelenését Nyíri *Freud és Ericson* nyomán kapcsolatba hozza a túlságosan szigorú szobatisztaságra szoktatással is – „az egyház történetének egyik legszomorúbb vonása, hogy mindent túlszankcionáltunk, túllegitimáltunk”, mondja Nyíri, aki egyszerűen nevetségesnek tartja, ha valamit meg akarunk nyerni vagy hódítani – a „megtérsz vagy meghalsz jegyében – annak a Jézusnak a számára, aki semmi mást sem kért, mint örömhírének szabad, önkéntes elfogadását, s akit Nyíri a világ legkulturáltabb emberének tart, ugyanis vitái sosem fajultak el. Nyíri szerint az Önhittség démona szítja máig állandóan az antiszemizmust, az emberi jogok korlátozását. Antropológiai magyarázat erre a hajlamra és megszállottságra az életnek, a világnak és az embernek az az alapvetően pesszimista felfogása, mely a vélt igazság mellett egyszerűen nem tűri meg a tévedést. A szerénység angyala ez esetben a tanulékonyság erénye, mely elismeri a világ bonyolultságát, s hajlandó kimondani, hogy „lehetséges”, „nem tudom”, „lehet, hogy tévedek, de úgy gondolom”, „erre még nincs megoldás”.

A megszokott értékrendet megfordítva Szégyenkezés (szemben a szemérmességgel) ebben az erénytanban nem angyal, hanem pusztító erő, testünk, szexualitásunk és személyiségünk megvetésének démona, mely „nagyon korlátolt, visszafogott életet kényszerít ránk, amiben palackba zárjuk a koboldot, elérejtjük a manót, a tündéretket, elfojtjuk a szabad szellemet, megöljük a bennünk lakó géniuszt, nem merünk azok lenni, amik vagy akik legvadabb álmainkban szeretnénk”. Az Erotika (valamint a Játékosság, az Önfeltárulkozás és odaadás) angyala arra inspirál, ne titkoljam, ki és mi vagyok, hogy értékesnek, érdemesnek érezzük magunkat arra, hogy feltárulkozzunk, hogy elfogadjuk: az erotika alapjában véve erkölcsös.

Mint cölebsz pap fontosnak tartja azt is hangsúlyozni, hogy hallatlan sok aszkézis kell ahhoz, hogy igazán csábítóan, erotikusan tudjunk viselkedni, valamint azt, hogy a lemondás nem azonos a szexuális vágyak, ingerek, igények elfojtásával. „Az Önbizalom Angyalának a mondanivalója világos: jó vagy, szeretetre méltó vagy, ne szégyelld önmagadat, ne rejtőzz, ne fuss el! Az üzenet vigasztaló, de legtöbbször nem akarja elfogadni. Attól félünk, túl magas árat kell fizetni, hiszen fel kell magunkat tárnunk. Pedig – ha mernék vállalkozni erre – talán még Isten bohóca is lehetne újra valaki közülünk” – zárja le, vagyis inkább emeli fel ezt a témát *Szent Ferenc* nagy tisztelője.

A Magánzás (mondhatnák, a befelé fordulás) démona a felelősség kockázatától, a magunkra és a mieinkre fordítandó energiánk pazarlásától óv, pedig az elkötelezettség szabaddá tesz. A Jótevés démona – a Nagylelkűség és a Felelősség Angyalának, valamint a derék nagymamának és a keresztény pedagógusnak álarcát hordozva –, úgymond, javunkat akarva erőszakkal ránk tukmálja a jót, akár elfogadjuk, akár nem, pedig az erény nem más, mint szabad cselekedetek ismétlésével elsajátított lelki alkat. Miközben negatív példait rendre a keresztény nevelésből veszi Nyíri, azt is jogosan állapítja meg, hogy „éppen a felvilágosodás és a felvilágosítás ilyen vagy amolyan örökősei nem tudnak bizni a

szabadságban”. Az Önállóság angyala nem engedékeny és elvtelen, hanem egyszerre képviseli a törvényt, a szabályt és a rendet, valamint a szabadságot, ugyanakkor kifejezetten tiltja a szeretet megvonásával való büntetést. A Kiábrándulás démona biztonságos üzemmenetünket védi, s jelszava visszafogni, nem művelni az érzelmeket, kizárólag az értelmet. Hatékony működésének eredményeképpen kihalt a szárnyas fogatból az indulat lelke, s csupán a szex meg a ráció marad meg.

Az önmegvetést ellensúlyozó Dölyf (gőg) démonával az Önbecsülés angyala veszi fel a sok esetben reménytelennek látszó harcot. E fejezetben is a nevelés, valamint a Nyíri által ezúttal is kritizált hamis istenképre (a megszolgálendő istenszeretet hamis képzetére) alapozott helytelen keresztény nevelés kerül a középpontba. A Bibliát csak felületesen ismerőkkel és az ószövetségi Istennel szemben tudvalevőleg kifejezetten előítéletes *Frommal* szemben is „megvédi” az égő csipkebokorban megjelenő Atyaistent, rámutatva anyai vonásaira is. A démonok fejedelmének a Félelmet tartja Nyíri, s úgy véli, hogy ez a démon ma is elemében van, ugyanis minél felvilágosultabbnak tűnik egy társadalom, annál inkább retteg és fél, annál inkább fordul horoszkóphoz és asztrológushoz, a horrorfilmhez és az ördögűzéshez. A Remény erénye kockázatvállalást is jelent, amit manapság Nyíri kifejezetten erkölcsösnek ítél, mert e nélkül nem lehet nagylelkűen, adakozóan, pazarlóan élni. Ne zavarja a nem hívő olvasót, ha Nyíri a Remény angyalát egyenesen Isten Szentlelkével azonosítja, ugyanis ő „kacag, táncol, játékos lélek. Irtóztató nagy kópé, aki az a tréfát űzi velünk, amit életnek nevezünk”.

E lelki gyakorlatnak a szellemisége az a keresztény gondolkodás, melynek szellemi kontextusát a „Ne félhetek”-et hirdető Jézuson kívül egy meglehetősen tarka szöttes: *Aquinói Szent Tamás, Arisztotelész, Babits Mihály, Balassi Bálint, S. Beauvoire, M. Buber, A. Camus, Dosztojevszkij, U. Eco, E.H. Ericson, A. Freud, S. Freud, E. Fromm, Goethe, Händel, Heidegger, XXIII. János pápa, József Attila, Kant, Leibniz, Loyolai Szent Ignác, Mozart, Orwell, Rahner, Rousseau, J-P. Sartre, G.B. Shaw, Szent Ágoston, Szent Ferenc, Szókratész és Teilhard de Chardin* képezi. Úgy vélem, ez a könyv nem csupán az ember- és erkölcsismeret tanításának, valamint általában az iskolai és szülői nevelőmunkának válhat eredményesen használható segédkönyvévé, hanem a nevelői személyiség épülését is szolgálhatja, úgy is, mint felekezeten és világnézeten felül emelkedő „lelki gyakorlatos” könyv.

Nyíri Tamás (2004): *Lelkiünk démonjai és angyalai*.
Egyházforum Alapítvány, Budapest.

Kamarás István
Iskolakultúra – Antropológia és Etika Tanszék,
Veszprémi Egyetem

Támpontok a tehetséges gyerekek pedagógiájához

Balogh László: Iskolai tehetséggondozás

A tehetséggel foglalkozó korábbi munkák – folyóirat-tanulmányok, kötetek – lehetnek pedagógiailag vagy pszichológiailag jelentékenyebb elméleti alapozásúak, finomabban kidolgozott vagy távlatosabb vizsgálatokat bemutatók, mint Balogh László könyve (Az iskolai tehetséggondozás), de az alap- és részlettudnivalókat összefoglalóbbak semmi esetre sem voltak. A tehetségesek azonosításának, fejlesztésének, képességeik egyéni és társadalmi hasznokkal járó kibontakoztatásának kérdése már a peda-